

לעצטע נייעס פֿון קאָסמאָס

צי האָט איר באמת¹ געמיינט אַז אין קאָסמאָס דרייט זיך אַלץ ווי געשמירט² ? אַז מיליאָרדן פּלאַנעטן טאַנצן סטאַטעטשנע³ און געטרני⁴ אַרום מיליאָרדן שטערן אין ראָד און קאַראָהאַד⁵, און אַזוי גייט עס זינט דעם ביג בענג ? ניין ! הפֿקר-פּעטרישקע⁶ ! כאָאָס אין קאָסמאָס ! אַסטראָפֿיזיקער האָבן נאָר וואָס אַנטדעקט צען פּלאַנעטן וואָס האָבן אַ פנים⁷ נישט קיין חשק⁸ זיך אייביק צו דרייען אַרום איין איינציקער זון און זיי פֿליען אין דער וועלט אַרנין ! און ווי אַזוי האָבן זיי אַנטדעקט אַט די שקאַצישע⁹ פּלאַנעטן ? ווייל ווען עס טרעפֿט אַז איינער פֿון די חוצפּהניקעס¹⁰ שטעלט זיך אין אַ ריי מיט אַ שטערן, שיינט דער שטערן נאָך שטאַרקער ווי געוויינטלעך. אין אַזאַ פֿאַל ווירקט דער פּלאַנעט ווי אַ לופּע¹¹ פֿאַר די שטראַלן און מען קען זען אַז ער איז דאָ. אַ שטערן זאָל זיך אַזוי צעשטראַלן צוליב אַ פּלאַנעט ? גלייבט אונדז : די וועלט גייט מיטן קאָפּ אַראָפּ !

נאָר די אַסטראָפֿיזיקער וואָס זענען נישט קיין נאָראַנים לאָזן זיך נישט פֿירן פֿאַר דער נאָז : זיי שייגעצן אויס¹² אַזעלכע וואַנדערער. זיי רופֿן זיי ניט „פֿרייע“ נאָר „וויילדע פּלאַנעטן“, פּלאַנעטן אָן אַ שטערן, „פֿאַריתומטע“ פּלאַנעטן“ (אַזוי פֿיל געפֿילן קענען אַריינגיין אין „טרוקענע“ וויסנשאַפֿטלעכע¹⁴ טערמינען !). זיי ווילן נישט גלייבן אַז די פּלאַנעטן שפּאַצירן זיך פֿראַנק און פֿריי¹⁵ אין קאָסמאָס נאָר אַז עפעס אַ קראַפֿט האָט זיי אַרויסגעטריבן פֿון די זון-סיסטעמען ניט לאַנג נאָכן ביג בענג. אַ צרה¹⁶ : אַ פֿאַר וויסנשאַפֿטלער מיינען אַז ס'איז דאָ מער אַזעלכע יתומים¹⁷ ווי „נאָרמאַלע“ פּלאַנעטן. זיי גלייבן אַפֿילו¹⁸ אַז די מיסטעריעזע, שוואַרצע מאַטעריע“ וואָס מיר קענען נישט זען באַשטייט אין אַ גרויסער מאָס פֿון אַזעלכע פּלאַנעטן-פֿון אַזעלכע פּלאַנעטן. אַ מין, קאָפּערניק-רעוואָלוציע ? אַנדערע פֿאַרשער¹⁹ זענען מער פּראַגמאַטיש ווי סענטימענטאַל : זיי וואַרענען²⁰ אַז איינע פֿון אַזעלכע בונטאַרישע²¹ פּלאַנעטן וואָלט איין טאָג

געקענט זיך אויסקלייבן אַ וועג וואָס פֿירט גלייך צו אונדזער ערד ! אַזאַ צונויפֿשטייס²² וואָלט אַוודאי²³ געמאַכט אַ תּל²⁴ פֿון אונדזער פּלאַנעט. אויף אינטערנעץ געפֿינט מען אַפֿילו אַזעלכע וואָס מיינען אַז ס'וועט שוין באַלד פֿאַרקומען און גרייטן זיך צום סוף²⁵ פֿון דער וועלט אין 2012. האַליווד טראַכט שוין צו מאַכן אַ פֿילם וועגן דעם, נאָר וועמען וועט מען אים ווייזן ? בקיצור²⁶ : אַפֿילו אין קאָסמאָס איז ניט גרינג אַרויסצוגיין פֿון אַ סיסטעם. אַלע נאָנקאַנפֿאַרמיסטן ווערן באַטראַכט ווי אַ ספּנה²⁷ אָדער ווי אומגליקלעכע משוגעים²⁸. מענטשן זענען נאָך ניט גרייט אַרומצופֿליען אין קאָסמאָס, נאָר זייערע עמאָציעס הערשן שוין איבער דעם אוניווערס. מענדעלע מוכר-ספֿרים²⁹ האָט עס שוין געזאָגט – דער וועג פֿון מיקראָקאָסמאָס ביז מאַקראָקאָסמאָס איז קירצער ווי מע טראַכט...

1. BEEMES vraiment/really 2. comme sur des roulettes/like clockwork 3. sagement/properly 4. fidèlement/faithfully 5. en cercle/in a circle 6. HEFKER... tout est permis/anything goes 7. APONEM apparement/apparently 8. kheyshek aucune envie/no desire 9. insolents 10. khu'TSPENIKES effrontés/impudent creatures 11. loupe/magnifying glass 12. rabbattent le caquet/take them down a peg or two 13. FARYO'SEMTE orphelins/orphans 14. scientifiques/scientists 15. libres comme l'air/free as the breeze 16. TSORE problème/problem 17. YESOYMIM orphelins/orphans 18. AFILE même/even 19. chercheurs/researchers 20. avertissent/warn 21. rebelles/rebellious 22. collision 23. AVADE bien sûr/of course 24. ... TEL anéantirait/would destroy 25. SOF fin/end 26. BEKITSER bref/in short 27. SAKONE danger 28. MESHUGOIM fous/madmen 29. Mendele Moykher-Sforim (1836-1917), père de la littérature yiddish moderne/father of modern Yiddish literature.

פֿאַרגעסן

עליס איילאנד.

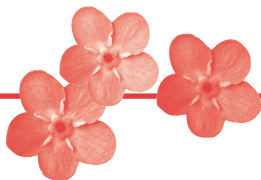
2

אינעם לעצטן נומער האָבן מיר געשריבן אַלץ וואָס מע דאַרף וויסן וועגן דעם וואָרט זכרון¹ און דעם באַגריף² פֿון געדענקען. איר געדענקט ? אויב ניט הייסט עס אַז איר האָט פֿאַרגעסן. מיר פֿאַרגעסן אַ סך זאַכן. אַ מאָל דאַכט זיך אַז אַלץ וואָס מע האָט אַ מאָל געוויסט איז אַרויס פֿון זינען, פֿאַרשווינדן פֿון זכרון, אַפּגעמעקט אויף אייביק, פֿאַרפֿאַלן.

ווען עמעצער איז אַ ביסל שוואַך אויפֿן זכרון זאָגט מען אַז ער האָט אַ קעצישן מוח³. די וואָס האָבן צו טאָן מיט קעץ וועלן אייך אָבער זאָגן אַז אַ קאָץ פֿאַרגעסט ניט אַזוי גיך (און איז בכלל⁴ גאָר קלוג !). זי פֿאַרגעסט נאָר דאָס וואָס זי וויל פֿאַרגעסן, אַזוי ווי זי הערט נאָר דאָס וואָס זי וויל הערן און ווען עס גלוסט זיך איר⁵ ניט צו הערן ווערט זי טויב ווי די וואַנט.

אַ פֿאַרגעסניטל⁶ איז אַ קליין בלוי בלימעלע וואָס איז אַ סימבאָל פֿון געדענקען. זיין נאָמען אויף לאַטיין איז מיאָסאַטיס, וואָס מיינט מוידאווערל. דאָס פֿאַרגעסן אויף אייביק הייסט פֿאַרגעסעניש⁷. אין דער גריכישער מיטאָלאָגיע טרינקען די טויטע די וואַסערן פֿון פֿאַרגעסעניש פֿונעם טייך לעטע⁸ אין האַדעס⁹ כדי¹⁰ אַפּצומעקן די זכרונות¹¹ פֿון זייער לעבן אויף דער ערד.

[סוף זייט 8]

אַ ווייץ

צי קענט איר די אַלטע מעשה¹ וועגן דעם ייד וואָס איז געפֿאַרן אין אַמעריקע ? ער האָט געהייסן יאַסל-בער שמועוויצקעוויטש. ווען ער קומט אָן אין עליס איילאנד², האָט אָן אַנדער אימיגראַנט אים געגעבן אַן עצה³ : „מיט אַזאַ נאָמען – האָט ער געזאָגט – וועט מען דיך ניט אַרײַנלאָזן אין לאַנד. פֿאַלג מיך, קלייב זיך אויס אָן אַמעריקאַנער נאָמען, עפעס פשוטס⁴ פֿאַר זיי, און דו וועסט גרינגער אַדורכגיין די אימיגראַציע-פֿאַרמאָליטעטן. זאָג אַז דו הייסט נעלסאָן ראָקעלעלער און זיי וועלן דיך גלייך לאָזן אַדורכגיין.“ וואָרט אונדזער העלד אין עליס איילאנד אין דער לאַנגער רײַע⁵, און ער חזרט איבער⁶ די גאַנצע צײַט זײַן נײַעם נאָמען. נאָר ס'איז זייער הייס, מענטשן שטופן זיך⁷, קינדער וויינען, מע שרייט אויף צוואַנציק שפּראַכן, און ער ווערט אין גאַנצן צעמישט, צעחושט⁸ און אויסגעמאַטערט⁹. ווען מע פֿרעגט אים ווי ער הייסט קען ער זיך ניט דערמאָנען דעם נאָמען וואָס ער האָט געדאַרפֿט געדענקען. „שוין פֿאַרגעסן“ זאָגט ער. און אַזוי האָט מען אים פֿאַרשריבן דעם נאָמען : Sean Ferguson.

1. MAYSE histoire/story 2. Ellis Island (principal centre d'accueil des immigrants aux États-Unis 1892-1954/main reception center for immigrants to the U.S. 1892-1954) 3. EYTSE conseil/advice 4. POSHETS simple 5. queue/line 6. KHAZERT ... répète/repeats 7. se bousculent/push 8. TSEKHU'sHT étourdi/mixed up 9. épuisé/exhausted.

1. ZIKORN mémoire/memory 2. concept 3. ... MOYEKH cerveau de moineau/cat's memory 4. BIKHLA'L en général/in general 5. a envie/feels like it 6. sourd comme un pot/deaf as the wall 7. myosotis/forget-me-not 8. l'oubli/oblivion 9. Léthé 10. les Enfers/Hades 11. KEDE'y afin de/in order to 12. ZIKHROYNES souvenirs/memories

וועגן די גאונישע¹ געדאַנקען

וואָס פֿאַלן איין ביי נאַכט

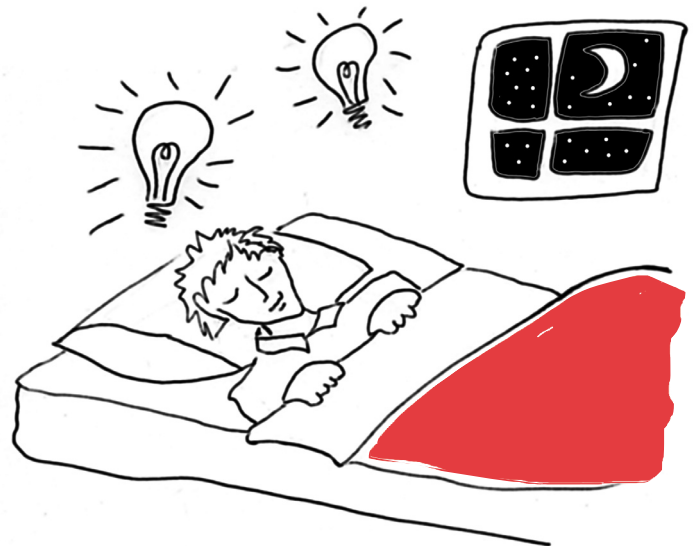
פֿון העלען חדש²

מאַל. עס איז אַ פנים¹⁵ אַ פֿיזיאלאָגיש געזעץ, אַז מען פֿאַרגעסט אַן אַבסטראַקטע מחשבה וואָס איז איינגעפֿאַלן בעת¹⁶ אַ קורצן איבעררייס אין שלאָף. דער חידוש¹⁷ איז, אַז מען געדענקט אַזוי קלאָר אַז מען האָט געהאַט אַזאַ מחשבה און וואָס פֿאַר אַ צופֿרידנקייט דאָס איז געווען, אָבער דעם אינהאַלט פֿאַרגעסט מען.

דאָס האָט מיר דערמאָנט די מעשה¹⁸ פֿון יצחק-לייבוש פרץ¹⁹, „דער אוצר²⁰“. ס'איז אַ געשיכטע פֿון אַן אַרעמאָן, וואָס דערזעט שבת²¹ ביי נאַכט אין גאָס אַ פֿלעמל²². ער פֿאַרשטייט אַז עס וועט אים צופֿירן צו אַן אוצר. ער גייט אים נאָך²³ אַזוי ווייט ווי מע מעג גיין אום שבת²⁴ און קערט זיך צוריק אַהיים. אָבער דאָס פֿלעמל גייט אויך צו אים אין שטוב, באַהאַלט זיך אונטער זיין בעט און ווען ער קוקט דאָרטן, געפֿינט ער אַן אוצר.

איך האָב דאָס פֿלעמל יאָ דערזען אין דער נאַכט, אָבער איך בין אים ניט נאָכגעגאַנגען, און צו מאָרגנס איז ניט געלעגן אונטערן בעט קיין אוצר.

אויפֿוואַכנדיק ביי נאַכט האָב איך געטראַכט וועגן אַ טעמע, וואָס וועגן איר וואָלט איך געקענט אָנשרייבן זייער אַן אינטערעסאַנטן עסיי אויף ייִדיש. די אידעע איז מיר זייער געפֿעלן. אַפֿילו³ די געדאַנקען-קייט, אַפֿילו די ייִדישע ווערטער און זאַצן זינען מיר שוין איינגעפֿאַלן מיט אַלע פרטים⁴. אַ הימאַרבעט, אַ פשוטע⁵ געניטונג אַוודאי⁶, נאָר מער פֿון דעם, אַן אינטערעסאַנטער טעקסט, גאָר אַ בריליאַנטער. איך האָב אַ ווילע געמיינט אַז איך דאַרף אויפֿשטיין און פֿאַרשרייבן דעם געדאַנק, ווייניקסטנס אַ פֿאַר ווערטער, זייער גיך... אָבער אויב איך שטיי אויף און הייב אָן צו שרייבן, האָב איך געטראַכט, וועל איך אַ לאַנגע צייט ניט קענען ווידער אַ מאָל איינשלאָפֿן, אפֿשר⁷ צוויי שעה⁸ אָדער מער. מאָרגן וועל איך זיין אַ גאַנצן טאָג שלעפֿעריק און מיד. און אַזוי ווי דער צוקונפֿטיקער עסיי האָט מיר אויסגעזען אַזוי קלאָר, בין איך געווען אַזוי זיכער אַז איך קען ניט פֿאַרגעסן מיין גאונישע מחשבה⁹! דערפֿאַר האָב איך זיך אומגעקערט אויף דער אַנדערער זייט און איך בין ווידער געשמאַק איינגעשלאָפֿן¹⁰.

צו מאָרגנס האָב איך געדענקט אַז עס איז מיר איינגעפֿאַלן ביי נאַכט אַ בריליאַנטער געדאַנק. נאָכן אָנבײַסן האָב איך זיך אַוועקגעזעצט מיט אַ פען און אַ העפֿט אין די הענט, פֿרייענדיק זיך מיט דעם פֿיינעם טעקסט וואָס איך וועל אָנשרייבן. אַ מחיה¹¹!

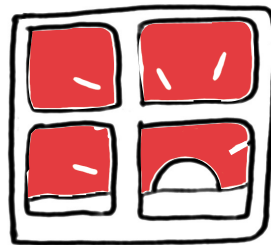
און ?

און גאָרניט.

די אידעע איז דאָך דאָ, איך פֿיל זי, ס'איז גלייך ווי מען האָט אַ וואָרט אויף דער צונג. זי וועט צוריקקומען.

דאָך ניין, זי איז נעלם געוואָרן¹².

איך וואָלט עס געדאַרפֿט וויסן. אַזאַ מין קליין אומגליק איז מיר שוין אַפֿט מאָל געשען. די אילוזיע פֿון קלאַרקייט איז אַזוי שטאַרק, אַז עס זעט אויס אוממיגלעך¹³ צו פֿאַרגעסן. אָבער מען פֿאַרגעסט כמעט¹⁴ אַלע

1. GEO'YNIShe géniaux/ingenious 2. khodosh Hélène Khodoss 3. AFIL même/even 4. PRO'TIM détails 5. PO'SHETE simple 6. AVA-DE sûrement/certainly 7. EFsher peut-être/perhaps 8. sho heures/hours 9. MAKshOVE pensée/thought 10. je me suis tranquillement rendormie/fell soundly asleep 11. ... MEKHAYE quel plaisir !/what a pleasure! 12. NELM ... a disparu/vanished 13. le shabat on n'a pas le droit de dépasser une certaine distance à l'extérieur de la ville/on the Sabbath it is forbidden to go over a certain distance outside the town.

פֿיר זינען מיר געזעסן [פֿראַגמענטן]

פֿון שלום-עליכם¹

אין אַ לאַנגער דערציילונג פֿון שלום-עליכם מיטן טיטל „פֿיר זינען מיר געזעסן“, וואָס שפּילט זיך אָפּ אין דער שווייץ, אין די אַלפֿנבערג, טרעפֿן זיך פֿיר באַרימטע ייִדישע שרעבער : חיים-נחמן ביאַליק², בן-עמי (פסעוודאָנים פֿון מרדכי ראַבינאוויטש)³, מענדעלע מוכרס־פֿרים⁴ און שלום-עליכם אַליין. זיי שמועסן וועגן פֿאַרשיידענע טעמעס, צווישן אַנדערע – וועגן פֿאַרגעסן :

פֿון רעכטס צו לינקס : ח. נ. ביאַליק, בן-עמי, שלום-עליכם און מענדערע מוכרס־פֿרים אין די אַלפֿנבערג אין 1907.

[...] – פֿאַרגעסן ? – רופֿט זיך אָן דער זיידע ר⁵ מענדעלע – הערסטו ! וואָס פֿאַרגעסעניש מאַכט – פֿרעגט ביי מיר. נישטאָ קיין ערגערע שטראָף אויף דער וועלט, ווי אַז מע פֿאַרגעסט ! מיר איז באַקאַנט דער טעם⁶, אַז מע ווייס עפעס אַ זאָך און פּלוצעם פֿליט דאָס אַרויס פֿון זכּרון⁷, ווי אַ פֿייגעלע פֿון דעם שטייגעלע – גיי כאַפּ דאָס ! פֿאַרגעסעניש איז אַ חלאת⁸, אַן אַנשיקעניש⁹, אַן אומגליק אויף אַ מענטשן ! אויב איר ווילט, קינדער, וועל איך אייך דערציילן אַ מעשה¹⁰, נישט קיין פֿאַנטאַזיע, נאָר טאַקע אַ מעשה שהיה¹¹, וואָס מיט מיר האָט געטראָפֿן אין אַדעס¹² פֿאַר עטלעכע יאָרן. אַ מעשה מיט אַ האַטעל...

– איך וועל אייך דערציילן אַ שענערע מעשה, וואָס מיט מיר האָט געטראָפֿן אין אַדעס !... הערט איר ? ס'איז ווערט צו באַשרייבן !... אַזוי האָט זיך אַנגערופֿן מיין קאַלעגע מיטן הייסן טעמפּעראַמענט [...].

ווי אַזוי רופֿט מען מיר ?

4

וועלט איך בין ; עס ווערט מיר פֿינצטער אין די אויגן, עס הייבט מיר אָן צו קיצלען²² אַט-אָדאָ אין נאָז. וואָס עס קומט מיר אין מויל אַריין דאָס זאָג איך, און עס גלוסט זיך מיר צעברעכן וואָס איך זע, צערניסן, מאַכן אַ תּל²³ ! [...]

האָב איך מיך אָבער באַרעכנט : וואָס וועט זיין דערפֿון ? איך קאָן דאָך דערווייל בלייבן אָן אַ פּאַס ! האָב איך מיך איצטיקס מאַל²⁴ איינגעהאַלטן און גיי צו צום טיש און דערלאַנג אים די פּאַפּיר אָן ווערטער. מיין אָדון האָט געגעבן אַ קוק אַריין אין די פּאַפּירן און אַ פֿרעג ביי מיר : „ווי אַזוי רופֿט מען דיר ?“. שווייג איך. דערזען, אַז איך שווייג, האָט ער דאָס קול²⁵ געהעכערט אויף אַ פּאַר טענער²⁶ און האָט מיך אַ פֿרעג געטאָן נאָך אַ מאַל : „ווי אַזוי רופֿט מען דיר ? ווי אַזוי איז דיין נאָמען ?!“ ... מיין נאָמען ??? ווי איר זעט מיך לעבן, הערט איר, פונקט אין דער מינוט האָב איך פֿאַרגעסן, אַז חוץ²⁷ מיין פסעוודאָנים האָב איך מיין אייגענעם נאָמען. אָבער ווי אַזוי,

דער „קאַלעגע מיטן הייסן טעמפּעראַמענט“, ווי שלום-עליכם רופֿט בן-עמי, דערציילט אָן אַנעקדאָט וואָס האָט פּאַסירט ווען ער האָט געוויינט אין אַדעס און האָט געדאַרפֿט מאַכן אַ ריזע אין אויסלאַנד. צו ערשט האָט ער געדאַרפֿט זיך שאַפֿן אַ פּאַס¹³. קומט ער אָן (נאָך אַ סך אַווענטורעס) אינעם ביוראָ, וווּ עס זיצט אַ טשינאוויניק¹⁴ און סקריפעט¹⁵ מיט דער פען. בן-עמי גיט אַ קליינעם הוסט, אַזוי צו זאָגן ס'איז דאָ אַ מענטש.

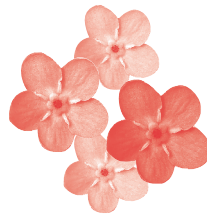
[...]

מיין אָדון¹⁶ אָבער הערט נישט אויף צו סקריפען. בין איך מיך מישב¹⁷ און גיב אַ העכערן הוסט. הייבט ער אויף דעם קאַפּ, שטעלט אַרויף אויף מיר אַ פּאַר אַנגעגאַסענע אויגן¹⁸ און עפֿנט אויף אַ געמבע¹⁹ : – טשטאָ נאָדאָ ? (וואָס דאַרפֿסטו ?) ווער איך דאָך מסתמא²⁰ שוין אַנגעצונדן, ווי אַ שוועבעלע. וואָס איז דאָס פֿאַר אַ „טשטאָ נאָדאָ“ ? און וואָס דאַרף מען עפֿענען אַזאַ מויל ? איך, אַז איך ווער אין כּעס²¹, פֿאַרגעס איך באלד אויף וואָס פֿאַר אַ

1. sholem-aleykhem (pseud. de/of Sholem Rabinovitsh) 2. khaim-nakhmen Bialik 3. Ben Ami (pseud. de/of Mordkhe Rabinovitsh) 4. Mendele Moykher-Sforim 5. REB Monsieur/Mister 6. ... TAM je sais bien ce qu'on sent/I know how it feels 7. ZIKORN mémoire/memoir 8. kHALA's maladie/disease 9. fléau/scourge 10. MAYSE histoire/story 11. ...-sheHOYE histoire vraie/true story 12. Odessa 13. obtenir un passeport/obtain a passport 14. fonctionnaire/bureaucrat 15. fait grincer sa plume/scratching 16. ODN seigneur, ici fonctionnaire/my lord, here the bureaucrat 17. ... MEYASHEV j'ai réfléchi/I thought it over 18. yeux d'ivrogne/watery eyes 19. gueule/mouth, "trap" 20. MISTOME sans doute/here for sure 21. ... KAS en colère/angry 22. chatouiller/tickle 23. ... TEL tout chambouler/destroy everything 24. cette fois/this time 25. KOL voix/voice 26. haussé la voix de plusieurs tons/several tones louder 27. khUTS à part/aside from

פאסטקארטל געשיקט צו די פיר שרייבער אין דער שווייץ אין 1907.

מיינט איר, פֿאַרגעסן ? טאַקע פֿאַרגעסן ! לחלוטין²⁸ פֿאַרגעסן ! אַלע נעמען פֿון דער גאַנצער וועלט האָב איך געדענקט ; אַלע נעמען פֿון מיינע קרובֿים²⁹, פֿריינד און באַקאַנטע זיינען מיר געשטאַנען פֿאַר מיינע אויגן, נאָר איין נאָמען, מײַן אייגענער נאָמען, איז אַוועק וווּ דער ליבער שבת־קודש גייט אַוועק³⁰, פֿאַרשווינדן געוואָרן ! הערט אַ מעשה ! „רבונו של עולם³¹ ! ווי אַזוי הייס איך ? ווי אַזוי רופֿט מען מיך ? נו !!!... פֿאַרגעסן, כאַטש האַקט מיר אָפּ דעם קאָפּ³² ! וואָס טוט מען דאָ ? דער אָדון קוקט אויף מיר מיט אויגן, ווי אויף אַ רעכטן שאַלטיק³³. „אַט־אַט – טראַכט איך מיר – מאַכט ער מיר אַ דרייגאַרנדיקן מײַשברך מיט אַ בגימטריאַ³⁴, טוט אַ קלונג און עס קומען אַריין צוויי מלאכי־חבלה³⁵ און מע כאַפט מיך אויף, ווי דער רוח דעם מלמד³⁶, און מע פֿירט מיך אָפּ מיט פֿבֿוד³⁷ גלייך אין כאַלאַדנע³⁸ אַרײַן ! איך האָב עס פֿינט, ווייל דעם טעם פֿון דעם האָב איך שוין פֿאַרזוכט, גענוג ! מער וויל איך נישט.

איז דאָך אַבער דאָ אַ גרויסער גאַט, וואָס פֿירט אויס דעם גערעכטן, גיט ער מיר איין אַ שכל³⁹, איך זאָל מיך האַלטן שטאַרק אַזוי ווי איינז. און די ליט, אַז מע האַלט זיך מיט זיי שייגעצוואַטע⁴⁰ און מע הייבט אויף דאָס קול נאָר אויף איין טאָן העכער, אַזוי ווערן זיי איינז באַלד ווייך, כאַטש לייג זיי צו אַ מכה⁴¹. כַּך הוּוה⁴². אַט וועט איר הערן, וואָס פֿאַר אַ שמועס עס האָט זיך צווישן אונדז פֿאַרבונדן. איך גיב אים איינז איבער אַקוראַט⁴³ :

ער : ווי אַזוי רופֿט מען דײַך ?

איך : וועמען ? מיך ?

ער : וועמען דען ? מיך ?

איך : אַזוי ווי איך שטיי אין די פּאַפּירן.

ער : ווי אַזוי שטייטו אין די פּאַפּירן ?

איך : לייצענען קאַנסטו ?

ער : ווער ? איך ?

איך : ווער דען ? איך ?

ער : (שטאַרק אויף אַ קול) : קאַאַק⁴⁴ ! מיט מיר רעדסטו אַזוי ? מיט

מיר ? דו ווייסט, מיט וועמען דו רעדסט !?

איך : (אויך שטאַרק אויף אַ קול) : און דו ווייסט, מיט וועמען דו

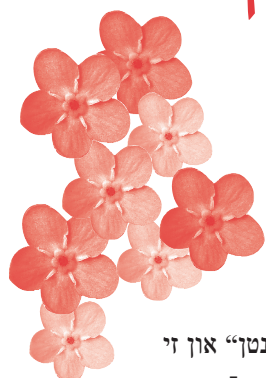
רעדסט ?

5 דערהערט פֿון מיר אַזאַ הויכן טאָן, צו וועלכן ער איז זינט ער לעבט נישט געוויינט געוואָרן צו האַרכן⁴⁵ פֿון אַ ייִדן, האָט ער געגעבן אַ קוק אַרײַן אין מיינע פּאַפּירן און האָט איבערגעלייענט אין דער הויך מײַן נאָמען – און מער האָב איך נישט באַדאַרפֿט ! וואָס ווייטער איז געווען – איז שוין נישט אינטערעסאַנט. איך בין, ברוך השם⁴⁶, אַרויס בשלום⁴⁷ און דאַנק און לויב גאָט אַלע טאָג און אַלע שעה⁴⁸, וואָס ער האָט מיך אויסגעלייזט⁴⁹ פֿונעם דאָזיקן גלות⁵⁰, הלוואי⁵¹ איך זאָל פֿון אים שוין קיין מאָל נישט וויסן ! [...]

28. LAKHLUTN complètement/completely 29. KROYVIM proches/relatives 30. ... shABES-KOYDEsh... complètement disparu/gone, vanished 31. REBOYNE-SHELOYLEM Dieu tout puissant/God Almighty 32. rien à faire (même si vous me coupez la tête)/it's useless (even if you cut my head off) 33. chenapan/scoundrel 34. ... MISHEBEYREKH ... BEGIMATRIE engueulade monumentale/a tongue-lashing 35. MALAKHE-KHABOLE anges des enfers/angels of evil 36. RUEKH ... MELAMED comme un démon/like the very devil 37. KOVED honneur/honor 38. prison 39. SEYKHL *ici* idée/*here* idea 40. désobéissant/impudent, disrespectful 41. ... MAKE *ici* doux comme un agneau/soft as butter 42. KAKHAVE ainsi fut fait/and so it was 43. exactement/accurately 44. Quoi !/What! 45. entendre/to hear 46. BOREKHASH'E'M grâce à Dieu/Thank God 47. BESHOLEM sain et sauf/safe and sound 48. ... sho chaque heure/every hour 49. délivré/redeemed, saved 50. GOLES exil, *ici* mauvaise passe/exile, *here* tough spot 51. HALEVA'Y espérons/let us hope.

אַרום שלום-עליכם¹ : נישט פֿאַרגעסן

יעדעס יאָר אין חודש² מײַ פֿייערט מען שלום-עליכם יאָרצייט³ אין אַ סך ייִדישע אינסטיטוציעס אַרום דער וועלט. שלום-עליכם איז געשטאַרבן אין ניו־יאָרק דעם 13טן מײַ 1916, און אין זײַן צוואַה⁴ האָט ער געבעטן אַז זײַנע קינדער און אייניקלעך, זײַנע לייענערס און אַלע וואָס האָבן אים נישט פֿאַרגעסן זאָלן זיך פֿאַרזאַמלען און פֿאַרלייענען עפעס פֿון זײַנע ווערק, „אויף וואָס פֿאַר אַ שפּראַך עס זאָל נישט זײַן“.

שלום-עליכם מיט זײַנע צוויי אייניקלעך. פֿון לינקס : בעלא (בעל) קויפּמאַן.

אין פֿאַריזער ייִדיש-צענטער האָט מען דאָס יאָר נישט בלויז פֿאַרגעלייענט, נאָר אַמט⁵ געשפּילט אַ דערציילונג פֿון שלום-עליכם אויף צוויי שפּראַכן, ייִדיש און פֿראַנצייזיש. די מעשה⁶ הייסט „קאַנקורענטן“ און זי געפֿינט זיך אינעם בוך איזנבאַך-געשיכטעס⁷. די פֿינף יונגע אַקטאָרן (אַלע סטודענטן און מיטאַרבעטער פֿונעם ייִדיש-צענטער) האָבן געשפּילט אַלע ראָלעס, ס'רובֿ⁸ פֿון זיי מער ווי איין ראָלע. זיי האָבן געזאָגט זייערע דיאַלאָגן אויף ביידע שפּראַכן, דער עולם⁹ האָט אַלץ פֿאַרשטאַנען, אַלע האָבן געלאַכט און די צוויי-שפּראַכיקע האָבן געלאַכט צוויי מאָל !

דערווײַל, פֿון יענער זײַט וועלט, קומט אָן די נײַעס אַז שלום-עליכם ווערט באַקאַנט אין כינע ! זײַן איבערזעצער איז אַ 84 יאָריקער פֿאַרשער¹⁰ אין אוניווערסיטעט פֿון שאַנגכײ¹¹, מיטן נאָמען יאַן יײַען¹². אין 1956 האָט פּראָפֿ' יאַן איבערגעזעצט מאָטל פּייסע דעם חזנס¹³. ער האָט זיך פֿאַראינטערעסירט אין דעם מחבר¹⁴, גענומען אויספֿאַרשן זײַן לעבן און זײַנע אַנדערע ווערק, און איז ביסלעכווייז געוואָרן אַ מביין¹⁵ אויף שלום-עליכם. בעת¹⁶ זײַן לאַנגער קאַריערע האָט ער זיך דורכגעשריבן מיט אַנדערע שלום-עליכם-פֿאַרשערס איבער דער וועלט.

די ערשטע איבערזעצונג פֿון שלום-עליכם אויף כינעזיש איז אַרויס אין 1921, אָבער דערנאָך האָבן זײַנע ווערק נישט געפֿונען חן¹⁷ ביים קאָמוניסטישן רעזשים. שפעטער איז עס צוריק געוואָרן פּאָפּולער ; היינט קען מען שטודירן שלום-עליכם אין אוניווערסיטעט און קינדער לייענען זײַנע דערציילונגען אין די שולן. פּראָפֿ' יאַן קען נישט קיין ייִדיש און אַרבעט לויט דער רוסישער איבערזעצונג. זײַן ציל איז צו מאַכן פֿון שלום-עליכם אַזאַ באַליבטן שרייבער אין כינע ווי דיקענס אָדער מאַרק טוויין.

פּראָפֿ' יאַן האַלט אין מאַכן אַ וועלט-טור. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אין קאָנאָדע, וווּ ער איז געקומען צו גאַסט אין דער מאָנטרעאַלער ייִדישער ביבליאָטעק כדי¹⁸ צו זען זייער שלום-עליכם-זאַמלונג און זיך צו באַטייליקן אין דער יאָרצייט-צערעמאָניע. דער לעצטער באַזוך אויף זײַן טור איז געווען ניו־יאָרק, וווּ ער האָט געדאַרפֿט זיך טרעפֿן מיט שלום-עליכםס אייניקל, בעל קויפּמאַן¹⁹, אויך אַ שרייבערין, וואָס איז איצט הונדערט יאָר אַלט און וועמען ער האָט שוין באַגעגנט אַ מאָל אין שאַנגכײ. זיי האָבן געפֿירט אַ קאַרעספּאָנדענץ און די משפּחה²⁰ האָט אים פֿאַרבעטן אויף דער יאָרצייט.

1. SOLEM-ALEYKHEM (pseud. de/of Sholem Rabinovitsh, 1859-1916) 2. KHOYDESH mois/month 3. anniversaire du décès/anniversary of death 4. TSAVOE testament/last will 5. EMES vraiment/actually 6. MAYSE histoire/story 7. Contes ferroviaires/Railroad Stories 8. SROV la plupart/most 9. OYLEM public/audience 10. chercheur/researcher 11. Shanghai 12. Yao Yi'en 13. ... KHAZNS Motl, fils du chantrel/Motl the Cantor's Son 14. MEKHABER auteur/author 15. MEYVN expert 16. BEYS au cours de/during 17. ... KHEYN ne plaisaient pas/did not find favor 18. KEDE'y afin de/in order to 19. Bel Kaufman 20. MISHPOKHE famille/family.

יידישע געאָגראַפֿיע וון בין איך?

זומערצייט פֿאַרט מען אַ סך אַרום, איז דאָס אַ פּאַסנדיקער¹ מאָמענט פֿאַר אַ
געאָגראַפֿיע-שפּיל. איר דאַרפֿט טרעפֿן² וווּ עס געפֿינט זיך אונדזער טוריסט, וואָס
פֿאַרט אַרום דער ייִדיש-וועלט.

1. אין ירושלים ד'ליטא³
2. די שטאָט וווּ אַפֿילו⁴ גאָט פֿילט זיך גוט
3. דאָרט וווּ מע פֿאַרפֿאַרט⁵ אַ מאָל ניט ווילנדיק
4. אין דער שטאָט וואָס מע זעט צוזאַמען מיט לעמבערג⁶
5. דאָרטן וווּהין מען איז עולה-רגל⁷
6. אינעם פּוילישן מאָנטשעסטער
7. אין דער גאַלדענער מדינה⁸
8. אין דער שטאָט פֿון „חכמים“⁹
9. אויף דעם טרערן-אינדזל¹⁰
10. אין דער שטאָט וווּ מע קען ניט האַלטן קיין סודות¹¹
11. אינעם לאַנד וווּ ס'איז אַ מאָל געוואָרן זייער פֿינצטער (און
ווּהין מע קען פֿירן שטרוי¹²)
12. אין דער שטאָט וווּ ס'איז געבוירן געוואָרן דער גולם¹³
13. אין לאַנד וווּ מע טרינקט וויין און מען עסט מאָמעליגע¹⁴
- א. ירושלים¹⁵
- ב. רומעניע
- ג. ווילנע
- ד. כעלם¹⁶
- ה. אָדעס
- ו. פּראָג
- ז. בויבעריק¹⁷
- ח. עלים איילאנד
- ט. קראָקע¹⁸
- י. מצרים¹⁹
- י"א. אַמעריקע
- י"ב. לאַדזש
- י"ג. בראָד²⁰

[די ענטפֿערס אויף ז' 8]

1. approprié/suitable 2. deviner/guess 3. YERUSHOLAIM-DELITE Jérusalem de Lituanie/Jerusalem of Lithuania 4. AFILE même/even
5. on s'égare/wanders off 6. aujourd'hui/now Lviv 7. ... OYLE-REGL on fait le pèlerinage/makes a pilgrimage 8. MEDINE pays/country
9. KHAKHOMIM sages/wise men 10. île des larmes/isle of tears 11. SOYDES secrets, sing. סוד SOD 12. paille/straw 13. GOYLEM Golem
14. polenta/corn pudding 15. YERUSHOLAIM Jérusalem 16. Chelm 17. bourgade fictive de Sholem-Aleykhem/fictional town of Sholem-
Aleykhem 18. Cracovie/Cracow 19. MITSRAIM Égypte/Egypt 20. Brody.

זאָלאָגיע-שפּיל

אין ייִדיש איז דאָ עטלעכע אויסדרוקן¹ מיט נעמען פֿון חיות²
און אַנדערע בעלי-חיים³. פּרוּווט אויספֿילן די בלוזן⁴ מיט די
ריכטיקע ווערטער !

1. האָרעווען⁵ ווי אַ א. יאַשטשערקעס¹¹
2. וויינען ווי אַ ב. פֿיש
3. אַרומלויפֿן ווי אַ פֿאַרסטע⁶ ג. חזיר¹²
4. ציטערן⁷ ווי אַ ד. פֿערד
5. ברומען⁸ ווי אַ ה. שפּין¹³
6. לאַכן מיט ו. ווערעם¹⁴
7. קרימען זיך⁹ ווי אַ ז. ביבער¹⁵
8. הערן ווי דעם ח. הונט
9. אָנקומען מיט גרינע ט. קאָטער¹⁶
10. פֿאַסן ווי אַ י. מויז
11. פֿיינט האַבן ווי אַ י"א. לייב
12. נאָכלויפֿן ווי אַ י"ב. מאַלפּע¹⁷

[די ענטפֿערס אויף ז' 8]

1. expressions 2. KHAYES animaux (mammifères)/animals 3. BALE-KHAIM animaux, créatures/animals, creatures 4. blancs/blanks 5. tra-
vailler dur/work hard 6. FARSAMTE empoisonné/poisoned 7. trembler/shiver 8. rugir/roar 9. faire des grimaces/make faces 10. selle
(cavalier)/saddle 11. lézards/lizards 12. KHAZER cochon/pig 13. araignée/spider 14. vers/worms 15. castor/beaver 16. matou/tomcat
17. singe/monkey.

1-7. 2-1. 3-2. 4-3. 5-4. 6-3. 7-2. 8-1. 9-10. 11-12. 13-14.

1-11. 2-10. 3-9. 4-8. 5-7. 6-6. 7-5. 8-4. 9-3. 10-2. 11-1. 12-13.

א פאָר דערקלערונגען :

לאַכן מיט יאָשטשערקעס = זיך צווינגען צו לאַכן ווען עס ווילט זיך ניט.

הערן ווי דעם קאַטער = ניט הערן, ניט פֿאַלגן עמעצן.

אַנקומען מיט גרינע ווערעם = זיין זייער שווער. ביישפיל : ענדיקן דעם דאָקטאָראַט איז אים אָנגעקומען מיט גרינע ווערעם.

דער יידישער טעם-טעם

א פערזאָליכע בלעטל פֿאַר יידיש-לערנערס

דער יידישער טעם-טעם איז אַ פּובליקאַציע פֿון דעם פֿאַריזער יידיש-צענטער – מעדעם-ביבליאָטעק

אין דעם נומער האָבן מיטגעאַרבעט אַקווילע, יצחק, מאָרי, נאַטאַליאַ, עווילין, רובי.

YIDISHER TAMTAM
Maison de la culture yiddish
Bibliothèque Medem
29 rue du Château-d'Eau
75010 Paris
Tél. : 01 47 00 14 00
Fax : 01 47 00 14 47

tamtam@yiddishweb.com

מע קען אויך לייענען דעם יידישן טעם-טעם

אויפֿן אינטערנעץ : www.yiddishweb.com

פּרייז : 2,50 אַיראָס אַיראָס 2,50

א פאָר דערקלערונגען :

גליקלעך ווי גאָט אין אָדעס = אַן אויסדרוק וואָס מיינט „זייער גליקלעך“

פֿאַרפֿאַרן אין בויבעריק = פֿאַרבלאָנדזשען ; מאַכן אַ לאַנגע דיגרעסיע ביים רעדן

זען קראָקע מיט לעמבערג = זען ליכטלעך פֿאַר די אויגן ווען מע קריגט אַ שטאַרקן קלאָפּ

כעלעמער חכמים = אַזוי רופֿט מען מענטשן פֿון דער שטאָט כעלם אין פּוילן, וואָס אינעם ייִדישן פֿאַלקלאָר זענען זיי גרויסע נאַראָנים

טרערן-אינדזל = אַזוי האָט מען אָנגערופֿן עליס-איילאַנד צוליב די שרעקלעכע באַדינגונגען אין דעם אויפֿנעם-צענטער פֿון אימיגראַנטן אין אַמעריקע

אַ סוד פֿאַר גאַנץ בראָד = אַ סוד וואָס איז ניט קיין סוד, אַ זאַך וואָס אַלע ווייסן

פֿינצטער ווי אין מצרים = איינע פֿון די צען מכות אין מצרים איז געווען פֿינצטערניש

פֿירן שטרוי אין מצרים = ברענגען עפעס דאָרטן וווּ מע דאַרף עס ניט, ווייל מע האָט שוין גענוג דערפֿון אויפֿן אָרט

[סוף פֿון זייט 2]

ווען מע זאָגט אַרויס אַ נאָמען פֿון אַ שלעכטן מענטשן, אַ רשע¹³, אַ שונא¹⁴, וואָס מע וויל אַז ער זאָל דווקא¹⁵ ניט דערמאָנט ווערן, נאָר פֿאַרשוויגן¹⁶, פֿאַרגעסן, אָפּגעמעקט ווערן אויף אייביק, זאָגט מען ימח-שמו¹⁷ אָדער ימח-שמרו¹⁸. מע קען אויך רופֿן אַזאַ מענטש אַ ימח-שמו¹⁹. אָבער אַז מע גיט צו דעם סופֿיקס –ניק : אַ ימח-שמוניק²⁰, ווערט דער אויסדרוק אָפּגעשוואַכט²¹ – ס'מיינט נאָך אַלץ אַז דער מענטש איז אַ שלעכטער, נאָר שוין ניט קיין אמתער שטן²².

ווען מע האַלט אין שרייבן אַ בריוו אויף ייִדיש און מע פֿאַרגעסט עפעס, וואָס טוט מען ? אַנשטאָט צו שרייבן פ.ס., וואָס איז דאָך לאַטייניש, שרייבט מען ע"ש. דאָס מיינט, פֿראַסט אויף לשון-קודש²³, עיקר-שכחתי²⁴, „דאָס וויכטיקסטע האָב איך פֿאַרגעסן“. און ווי קענען מיר שרייבן וועגן דעם

ווואָרט פֿאַרגעסן ניט דערמאָנדיק דעם באַרימטן פּסוק²⁵ פֿון תנ"ך²⁶, אינעם קאָפּיטל תהלים קל"ז²⁷, וואָס הייבט זיך אָן מיט „ביי די טיכן פֿון בבל“²⁸. אָט איז דער ציטאַט, אין דער איבערזעצונג אויף ייִדיש פֿון יהואש²⁹ :

אויב איך וועל דיך פֿאַרגעסן, ירושלים³⁰, זאָל מײַן רעכטע האַנט זיך פֿאַרגעסן [צו רירן]. זאָל צוגעקלעפט ווערן מײַן צונג צו מײַן גומען³¹,

אויב איך וועל דיך ניט געדענקען, אויב איך וועלניט דערמאָנען ירושלים אויף מײַן העכסטער שמחה³².

13. roshe méchant/vilain 14. SOYNE ennemi/enemy 15. DAFKE justement/precisely 16. passé sous silence/not mentioned 17. YEMAKH-shMOY' que son nom soit effacé/may his name be erased 18. ... VEZIKHROY que son nom et son souvenir soient effacés/may his name and his remembrance be blotted out 19. un être maudit/an accursed person 20. YE-MAKH-shMOYNIK salaud/scoundrel 21. affaibli/weakened 22. E'MESER SOTN vrai démon/truly diabolical 23. Loshn-koydesh hébreu/Hebrew 24. IKER-shokhakhti j'ai oublié le plus important/I forgot the most important 25. POSEK verset/verse 26. TANA'kh Bible juive/Jewish Bible 27. ... TILIM ... Psaume 137/Psalm 137 28. BOVL Babylone/Babylon 29. YEHoyesh pseudonyme de/pen name of Solomon Bloomgarten (1872-1927) 30. YE-RUSHOLAIM Jérusalem 31. palais/palate 32. SIMKHE joie/joy.